

תערוכת העיתונות היהודית ביוגוסלאביה

1941-1888

ג'ני לבל

בידי הגרמנים ועוזריהם כעם אחד, ללא הבדלי עדות ותת־עדות. המוזיאון מציג כ־70 עיתונים יהודיים שיצאו לאור ביוגוסלאביה, וספק אם היה עוד מיעוט שהוציא־לאור מספר כה רב של בטאור־נים. ברוב העיתונים מוגדר הסעיף 'מגמת העיתון': ציונית או לאומית, וכתב־סעיף: תרבותית, אמנותית, אינפורמטיבית וכיו"ב. המו"לים השתייכו לזרמים שונים, מ'השומר הצעיר' עד הרביזיוניסטים או האורתודוקסים־האגודאים. היו גם עיתונים של קהילות שונות, של הקק"ל, של הנוער, עיתונים לספורט ועוד.

העיתונים היהודיים יצאו בכמה לשונות, מהם חד־לשוניים, דו־לשוניים וגם רב־לשוניים. כמה מהם נקראו בשמות עבריים, באותיות מרובעות או בכתב רש"י, ולעיתים באותיות לאטיניות או קיריליות, כגון: האביב, אמנות, ברזל, גאולת הארץ, גדעון, חרות, יהודה המכבי, ישראל, מלכות ישראל, הנוער, עבר הירדן, העברי, עולמנו, צופה, ציוני השומר הצעיר, השלום ועוד. גם ליד שמות יוגוסלאביים, או בלשונות אחרות, של העיתונים היה כמעט תמיד שם עברי, כגון: יהודי, עתון יהודי, קול יהודי, תודעה יהודית ועוד.

על־פי קטלוג התערוכה, הופיעו בלא־דינו 8 עיתונים, כולם לפני 1918, כלומר עד כניון ממלכת יוגוסלאביה, ועוד חמישה עיתונים שהופיעו בין שתי מלחמות־העולם (1918-1941) היו דו־לשוניים, דהיינו נתפרסמו בסרבית־קרואטית ובלאדינו. ואילו ארבעה

בימים אלה מוצגת בבירת יוגוסלאביה תערוכה לציון 40 שנה לקצו של מחנה ריכוז יהודי סיימשטה, שליד בלגראד, שחדל להתקיים אחרי שהנאצים רצחו את הקבוצה האחרונה של נשים וטף מקרב יהודי סרביה הכבושה. הגברים חוסלו קודם לכן. מארגן התערוכה והמו"ל של הקטלוג הוא איגוד הקהילות היהודיות ביוגוסלאביה והמוזיאון ההיסטורי היהודי בבלגראד, בביצועה של מיליציה מיכאלוביץ' לבית קראוס, אחת האוצרות של המוזיאון. חלק ניכר מהמוצגים שייך למוזיאון או לאיגוד הקהילות, ויתר המוצגים הושאלו מספריות שונות. ויצוין, כי בספרייה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים ובארכיון הציוני המרכזי מצויים מוצגים נוספים על העיתונות היהודית בשטחה של יוגוסלאביה.

ההקדמה לקטלוג מבוססת על עבודה מקפת של צוות מצומצם, שבשבילו התערוכה היא אירוע חשוב, שבאמצעותו מועבר מסר. התערוכה ממחישה איזה מאגר פוטנציאלי של ערכים, של יצירה ושל ספרות היה טמון במיעוט היהודי הזה, משניתנה לו ההזדמנות ליצור באין מפריע. התערוכה מאפשרת, במיוחד לצעירים, להכיר קצת מחיי היהודים, כפי שהם משתקפים מעל דפי העיתונים.

העיתונות היהודית ביוגוסלאביה עד השואה היתה פסיפס של יסודות רבים — דוברי סרבית־קרואטית (או קרואט־סרבית) לאדינו, גרמנית, הונגארית ולשונות אחרות — שהיו עם אחד, והושמדו

לאחר מלחמת-העולם השנייה עורך הכיטאון של איגוד הקהילות היהודיות ביוגוסלאביה עד יום מותו, לפני שנים מעטות) ואחרים.

העיתונים בגרמנית ובהונגארית יצאו לאור לרוב באזורים הצפוניים, שהיו חלק מאוסטריה-הונגאריה וסופחו ליוגוסלאביה לאחר מלחמת-העולם הראשונה. אמנם מגמת יהודי בלגראד, זאגרב וסאראייבו היתה ציונית, אולם היא גם חתרה לאינטגרציה עם העמים שבתוכם חיו. היהודים רכשו את שפת המדינה והשתלבו בחייה בכל השטחים, אף-על-פי שאחדים מהם המשיכו לדבר לאדינו או גרמנית בכתיבה. לעומתם, יהודי נובי סאד, סובוטיצה, סומבור ויתר הערים שבחבלי באנאט ובאצ'קה נשארו נאמנים לשפת המושלים הקודמים, והיו הונגאריים גם בכיתם וגם בצאתם.

בשער הקטלוג נדפסה גלופת הגיליון הראשון של העיתון 'איל אמיגו דיל פואבלו' ('ידיד העם'), שהופיע בבלגראד בשנות 1888-1892 בלאדינו

עיתונים בגרמנית, תשעה בהונגארית וכמובן עיתונים מעורבים (סרבית-קרואטית עם גרמנית או עם הונגארית) הופיעו רובם ככולם לאחר 1918.

בין שתי מלחמות-העולם יצאו לאור בסרבית-קרואטית כ-30 עיתונים יהודיים. העיתון המרכזי של התנועה הציונית-סוציאליסטית, 'ז'דוב' (היהודי-די), הופיע בזאגרב משנת 1919 עד 1941, כאשר נאסר בפקודת השלטונות, בגלל מאמר על סרטו של צ'ארלי צ'אפלין, 'הדיקטטור הגדול', וזאת לפני שפרצה שם המלחמה. אחד מעורכי העיתון, עד עלייתו ארצה ב-1934, היה יקיר אבנטוב (לשעבר דראגו שטיינר), כיום תושב חיפה. באותה תקופה (1918-1941) אנו מוצאים בין בעליהם ועורכיהם של העיתונים היהודיים בבלגראד ובסאראייבו את ד"ר דוד אלבלה, ד"ר דוד אלקלעי, ד"ר סומביל אטיאס, ד"ר בראצ'ו פוליוקאן, מאיר מוסאפיה, אלברט פאיון, אלברט כהן, דוד דה-מאיו, דוד א' לוי (המכונה 'דאלה'), היה

НАРОДНИ ПРИЈАТЕЉ

אניו 1	איל	נומירו 1
אמיגו דיל פואבלו		
ארטיקולוס ייצין סור, פירמאזוס אז ט סריטורלן, אמוניום 10 סאני-טעינים לה סירה	גרמאל פור טיידלדיק ישראליותם ליטיראטורה חי סניסי אז אש'קיו חונה ציו אל מיז	סו פריכיוו; 6 סר'אנקוס אל אליוו 3 סר פור 6 טעינים
והיו לך למקרא הערה ולמסע את המחנות (במדבר י ב)		
Београд 1 Новагбра 1888 5649		
אה מואיסטרום קוריליגיונארייוס!		
קון טאיסטרום ז'וקולארוס קי היספאריטיוס היסטרו טאיסטרום קוריליגיוו-נארייוס, טיזיוס אל ז'טור די דרל'ס אז סלצ'ר קי עום דוטירונטייוס די טובליקאר און גרמאל אין ליגוזה היספאניולה אל קולל אספאריסרס חונה ציו אל מיז.		

עמוד ראשון של העיתון 'איל אמיגו דיל פואבלו' (בסליו תרמ"ט)

ימים, של הוצאת העיתון היחיד בחבל מאקדוניה (שנקרא 'דרום סרביה') בשנת 1928, בשם 'לה רינסציה ג'ודיה אין איסקופיה', ('התחייה היהודית בסקר פיה') בלאדינו, סרבית וצרפתית.

מפאת קוצר היריעה לא אביא דוגמאות רבות, אך אין להתעלם מהעיתון רב ההשפעה. 'ייברייסקי גלאס' ('הקול היהודי'), שהופיע בסאראייבו ואיחד בתוכו שני עיתונים, את 'החיים היהודיים' ו'ההכרה היהודית', בעריכתו של ד"ר יצחק אלטרץ (אחד ממייסדיו, מר מיכאל לוי, חי בתל-אביב). סביב עיתון זה וסביב 'ז'ירוב' (ראה לעיל) התקבצו רוב האינטלקטואלים, ספרדים ואשכנזים כאחד. אפשר למצוא בהם את הנסיונות הראשונים בכתיבה של רוב הכשרונות הצעירים, שבמשך הזמן נמנו עם השמות הידועים ביותר בתרבות ובאמנות כיר גוסלאביה: כותבי שירה ופרוזה, ביקורת, תרגום, היסטוריה, פולקלור ועוד; ביניהם: יצחק סאמוקובליה, ז'אק קונ' פיננו, עלי פינצי, דוד פיאדה, קלמי ברוך, לאורה פאורבוכנ'קטשה, יחיאל קטן ואחרים — שהיו שם דבר לא רק בקרב היהודים. מקומם ניכר בכלל התרבות היוגוסלאבית.

יש להצטער, שלא נראה תערוכה זאת אצלנו, במדינת ישראל. ואולי, אפשר לעשות שכן נראה אותה כאן?

ומגמתו היתה אינפורמטיבית ותרבותית-לאומית. המוציא-לאור היה הקהילה היהודית של בלגראד, והעורך הראשי היה יעקב בן משה אלקלעי, שגם עמד בראש הקהילה. אין זה העיתון היהודי הראשון בשטחה של יוגוסלאביה. קדם לו 'העיתון היהודי המרכזי' בשפה הגרמנית, שיצא לאור בכיילובאר שבקרואטיה, וזה עתה מלאו 100 שנה להופעתו. תמוה במקצת העדרו של העיתון הראשון הנ'ל ברשימה המתפרסמת בקטלוג, משום ששערו של עיתון זה הופיע במאמרו של ד"ר שמואל רומנו, 'עיתונות יהודית ביוגוסלאביה', שהתפרסם ב'לוח-השנה העממי היהודי' בשנת 1936/37, בעמוד 151. אגב, שני העיתונים הראשונים הנזכרים משקפים את הרכב האוכלוסייה היהודית ביוגוסלאביה: הספרדית-פורטוגאלית והאשר-כנזית לגונוניה.

אחרי שני העיתונים החלוצים האלה הופיע בשנת 1900 בסאראייבו העיתון 'לה אלבוראדה' ('השחר', בלאדינו), בעריכת הסופר אברהם קאפון. בשנת 1903 יצא לאור בבלגראד עיתון נוסף בלאדינו: 'השלום' (כרמי שלי) בעריכת יצחק מטרנני. בזמון הסמוכה, בשנת 1905, הוציא לאור שמואל בן סעדי הלוי (נינו של ר' בצלאל אשכנזי), בעל בית-דפוס בסאלוניקי את העיתון 'איל לוצרו' בלאדינו. מעניין הניסיון, שלא האריך